

ONLINE VODIČ
MUSLIMANI NA BALKANU

Najveći broj muslimana živi u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Makedoniji i evropskom delu Turske

Pritisnite na kartu radi više informacija

Albanija	Bugarska	Bosna i Hercegovina
Makedonija	Jugoslavija	Ostali

Uvod

Uzavreli militantni islamizam dospeo je u žižu uzornim napadima na Svetski trgovinski centar i Pentagon, čija je posledica rat u Avganistanu. Ti napadi skrenuli su pažnju svetske javnosti na muslimanske zajednice širom sveta. Tako je i u Evropi, gde broj stanovnika muslimanske veroispovesti raste brže nego na bilo kom drugom kontinentu.

Značajan porast broja muslimana u Evropi počeo je pedesetih godina prošlog veka, sa njihovim masovnijim useljavanjem, mahom sa drugih kontinenata. Pre tog perioda na Zapadu je živela mala muslimanska populacija.

Nasuprot Zapadu, na Balkanskom poluostrvu, gde značajan broj muslimana živi vekovima, razlog za porast njihovog broja treba tražiti u mnogo višoj stopi nataliteta od prosečne. Islam je na Balkan stigao sa Otomanskim carstvom Turaka Seldžuka, koji su do XVI veka uspostavili čvrstu kontrolu nad tim područjem.

Većina muslimana na Balkanu su potomci hrišćana, bilo pravoslavnih, bilo rimokatolika, koji su veru promenili iz različitih pobuda. Muslimani su u Otomanskom carstvu imali veliki broj povlastica - plaćali su manje namete, lakše dobijali poslove u carskim kancelarijama, kao i pravo da nose oružje ili se bave različitim zanatima i trgovinom. Naravno, bilo je i slučajeva prinudne promene vere.

Danas, od oko sedamdeset pet miliona stanovnika Balkana, petina su muslimani. Većina pripada dominantnoj sunitskoj tradiciji, iako postoje i manje konvencionalni redovi, kao što su na primer Bektaši u Albaniji.

Islamski fundamentalizam i militantnost ne uživaju široku podršku. Pristup verskom učenju i običajima obično je lišen strogosti, što je naročito primetno kroz navike kao što su redovno konzumiranje alkohola i velikog broja cigareta, ali i odevanje u skladu sa evropskom tradicijom.

Liberalni oblik islama, koji je i dominantan na Balkanu, u velikoj meri je posledica dugog perioda saživota sa hrišćanima i rasprostranjene sekularizacije, procesa, koji je u većini zemalja regiona ubrzan u periodu vladavine komunizma.

Albanija

Oko dve trećine od tri i po miliona stanovnika Albanije su muslimani, ako ne po verskim uverenjima, a ono po običajima kojih se drže. Treba naglasiti da za većinu muslimana, a i hrišćana u toj zemlji vera nije od velikog značaja. U vreme vladavine Envera Hodže, Albanija se 1967. godine proglasila prvom ateističkom državom na svetu. Tada su zatvorene sve džamije i crkve.

Javno upražnjavanje vere ponovo je dopušteno tek 1990. godine. Prema podacima muslimanskih humanitarnih organizacija, koje su u Albaniju počele da pristizu početkom devedesetih godina prošlog veka, mnogi Albanci posedovali su svest o tome da su muslimani, ali nisu imali predstavu šta to zapravo znači.

Pomoć i ulaganja muslimanskih organizacija i islamskih zemalja, posebno država regiona Persijskog zaliva, umnogome su doprineli privrednom i društvenom razvoju Albanije u protekloj deceniji. Takvi opipljivi doprinosi pomogli su da se među Albancima suzbije neraspoloženje prema pokušajima muslimana iz inostranstva da ih ubede da postanu odaniji vernici.

Albanija je 1992. godine, za vreme predsedničkog mandata Saljija Beriše, postala član Organizacije islamske konferencije i time uspostavila tešnju saradnju sa islamskim svetom. Međutim, kada su 1997. godine Socijalisti preuzeli vlast, zemlja se umnogome preumerila na saradnju sa Zapadom. U Albaniji ističu da, pošto parlament u Tirani nikada nije ratifikovao članstvo u Organizaciji islamske konferencije, nema potrebe ni za zvaničnim povlačenjem iz te organizacije, što bi moglo da u brojnim muslimanskim zemaljama bude protumačeno kao uvreda. Ipak, Albanija je nivo učešća u Organizaciji islamske konferencije svela na posmatrački.

Prisustvo stranih militantnih islamista u Albaniji tokom često haotičnih devedesetih godina prošlog veka tema je, koju, posebno posle 11. septembra, ponovo žestoko eksploatišu glavni politički rivali - Socijalisti i Demokratska stranka Saljija Beriše. Obe strane se međusobno optužuju da su pružale utočište militantnim muslimanima. U periodu na vlasti je mahom bila Demokratska stranka. Od 1998. godine vladajući Socijalisti tesno su saradivali sa američkom Centralnom obaveštajnom agencijom i drugim obaveštajnim službama na pronalaženju u izručenju stranih muslimanskih ekstremista.

Američke diplomate pohvalile su mere, koje je Albanija nedavno uvela u cilju neutralisanja ekstremista iz inostranstva. Sama albanska izrazito prozapadno orijentisana muslimanska zajednica ne ostavlja utisak plodnog tla za islamski ekstremizam.

Bugarska

Za razliku od drugih velikih muslimanskih zajednica na Balkanu, dvanaest odsto od skoro milion muslimana, koji žive u Bugarskoj, su Turci, a ne potomci hrišćana preobraćenih u islam.

Snažan nacionalni identitet turske zajednice u više navrata je od njih načinio metu prinudne asimilacije. Tokom poslednjeg pokušaja asimilacije, sredinom osamdesetih godina, komunističke vlasti, predvođene Todorom Živkovim, pokušale su da iskorene tursku manjinu primoravanjem njenih pripadnika da se odreknu turskih korena, pa čak i prinudnom promenom njihovih imena u nova, sa slovenskim prizvukom.

Prema planu, trebalo je da se dokaže da se Turci ni po čemu ne razlikuju od Pomaka - hrišćana preobraćenih u islam, koji su, kao i njihova bosansko-hercegovačka braća po veri, zadržali slovenska imena, jezik i običaje.

Suočene sa žestokim otporom Turaka, komunističke vlasti pod vođstvom Todora Živkova usvojile su 1989. godine novu strategiju, proteravši ili dopustivši odlazak oko tri stotine hiljada Turaka, uglavnom u matičnu državu.

Masovno preseljenje je delimično zaustavljeno, pa čak i preokrenut njegov tok, posle odlaska Todora Živkova sa vlasti 1989. godine, kada je demokratska uprava u začeću vratila prava turskoj manjini.

Od ponovnog uspostavljanja višepartijskog sistema, Turci u Bugarskoj imali su nekoliko prilika da pokažu političke mišiće, jer su u više navrata bili jezičak na parlamentarnoj vagi.

Glavna politička stranka, koja okuplja tursku zajednicu je Pokret za prava i slobode, trenutno je jedan od manjih koalicionih partnera u vladi, koju predvodi bivši bugarski car Simeon II, a koja je formirana u julu 2001. godine.

Mnogi Turci, koji tradicionalno žive u siromašnim seoskim sredinama, imali su koristi od veza sa matičnom Turskom, koja im je omogućila da osnuju privatna preduzeća i uključe se u trgovinu.

Bosna i Hercegovina

Pored Albanije, država sa najvećom muslimanskom populacijom na Balkanu svakako je Bosna i Hercegovina. Muslimani čine 44% u velikoj meri smanjenog posleratnog broja stanovnika, koji iznosi 3,7 miliona.

Međutim, za razliku od Albanaca, koji svoj identitet definišu kroz naciju, a ne veru, u Bosni i Hercegovini religija ili, za

brojne građanski orijentisane ljude, kulturna tradicija koja iz vere proizilazi, predstavlja krucijalno obeležje samosvesti. Bez tog oblika samodefinisanja bilo bi teško razlikovati muslimane od Hrvata koji su mahom rimokatolici ili tradicionalno uglavnom pravoslavnih Srba.

Ironija počiva u činjenici da su muslimani, iako verska grupacija, prvi put definisani kao odvojena nacija u vreme ateističke komunističke vladavine Josipa Broza Tita, te su njihova prava izjednačena sa pravima svih drugih nacija u okviru jugoslovenske federacije.

Od rata, koji je trajao u periodu između 1992. i 1995. godine, muslimani više vole da sebe zovu Bošnjacima, što je definicija, koja u sebi ne nosi prevashodno versko značenje. Zaista, za brojne građanski orijentisane Bošnjake, svest o njihovom muslimanskom identitetu više je povezana sa kulturološkim nasleđem, nego verskim ubeđenjima.

Čak i za vernike među Bošnjacima dolazak stotina često fanatičnih islamističkih boraca iz inostranstva - mudžahedina, koji su u Bosnu i Hercegovinu stizali tokom rata kao pojačanje muslimanskoj strani, dočekano je sa pomešanim osećanjima. Boreći se protiv nadmoćnijeg neprijatelja, Bošnjaci nisu imali drugog izbora nego da prihvate ponudu mudžahedina da im priskoče u pomoć, kako u ljudstvu, tako i u oružju i drugim potrebštinama, koje su stizale iz Irana i drugih muslimanskih zemalja.

Posle potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, od mudžahedina, kao i od ostalih boraca iz inostranstva, zahtevano je da napuste BiH. Neki su ipak ostali, posebno oni, koji su se u međuvremenu poženili lokalnim devojkama i dobili bosansko-hercegovačko državljanstvo. Upravo ti bivši mudžahedini, kao i zaposleni u stranim islamskim organizacijama, pružaju povod za zabrinutost međunarodne zajednice i njenoj proklamovanoj borbi protiv terorizma.

Američka ambasada u Sarajevu bila je jedno od retkih diplomatskih predstavništava te zemlje, koje je bilo na kratko zatvoreno posle napada 11. septembra, a uz obrazloženje da je to učinjeno kako bi se osujetili dalji mogući napadi - ovoga puta na tlu Bosne i Hercegovine.

Preduzete su i mere kako bi do sada mahom slaba kontrola bosansko-hercegovačkih granica bila ojačana. Uvedene su i jače imigracione kontrole, jer je ta zemlja postala značajan tranzitni centar za hiljade ilegalnih useljenika i azilanata na njihovom putu od Trećeg sveta ka Zapadu.

Dok su neki muslimani iz inostranstva doživljeni kao potencijalna pretnja, samo muslimansko stanovništvo u Bosni i Hercegovini, sa duboko ukorenjenom evropskom tradicijom, doživljava se kao mahom prozapadno orijentisano. To je slučaj i danas, iako je za vreme rata, u kojem su muslimani bili najveće žrtve, Bošnjačka zajednica u izvesnoj meri radikalizovana.

Masovna preseljavanja stanovništva pretvorila su nekada kosmopolitske i višenacionalne gradove u većinsko muslimanska naselja, puna izbeglica sa sela, odevenih na verski mnogo tradicionalniji način. Međutim, zapadne vrednosti ostale su dominantne, kako u društvenom, tako i u političkom životu.

Međunacionalna saradnja, bila ona voljna ili ne, važnija je muslimanima, nego Srbima i Hrvatima. Iako Bosna i Hercegovina više nije u opasnosti od rascepa i podele između Srbije i Hrvatske, svest da ta država nije u stanju da opstane bez saradnje među nacijama, ostaje za muslimanske političare jedan od vodećih principa.

Ta svest navela je nekadašnjeg predsednika predsedništva BiH Aliju Izetbegovića, nekada radikalnog muslimanskog intelektualca, da za vreme i posle rata, postane marljivi promoter saradnje među nacijama.

Makedonija

Muslimansku zajednicu u Makedoniji, kao i na Kosovu, uglavnom čine Albanci. Međutim, nema opšte prihvaćenih podataka o zastupljenosti različitih nacionalnih i verskih zajednica u toj državi.

Albanci u Makedoniji tvrde da zvanični podatak da njihova nacija čini 23% celokupnog stanovništva, predstavlja procenu nižu od realne. Oni smatraju da je mnogo približnije realnosti reći da Albanci čine trećinu od dva miliona stanovnika Makedonije.

Uzimajući u obzir i muslimane drugih nacionalnosti - Turke, Rome i Makedonce muslimanske vere, moglo bi da se pretpostavi da muslimani čine oko 40% ukupnog stanovništva Makedonije.

Albanci u Makedoniji se tradicionalno doživljavaju kao pravoverniji muslimani od njihovih sunarodnika na Kosovu, a kamoli u samoj Albaniji. Jedna od promena, koju su tamošnji Albanci zahtevali tokom nedavnih sukoba, bila je i ukidanje, kako to oni doživljavaju, Ustavom obezbeđenog privilegovanog položaja Makedonske pravoslavne crkve. Zahtev je prihvaćen time što nedavno usvojeni ustavni amandmani sadrže i deo u kojem se eksplicitno navode sve verske zajednice u Makedoniji.

Kao ni u drugim delovima regiona, ni u Makedoniji muslimani ne pokazuju sklonost ka fundamentalizmu. Pošto je na tom području delovalo manje muslimanskih organizacija iz inostranstva nego u Bosni i na Kosovu, manji je i broj uvezenih militantnih islamista, koji bi mogli da prouzrokuju probleme.

Uprkos tim činjenicama, neki makedonski mediji i nacionalistički orijentisani političari često navode da postoje veze

između Nacionalne oslobodilačke armije i al Kaide Osame bin Ladena. Do sada nisu pruženi nikakvi dokazi za takve navode.

Jugoslavija

Većina muslimana koji žive u Jugoslaviji su Albanci sa Kosova, koje je pod upravom Ujedinjenih nacija od juna 1999. godine.

Kosovo

Kao i u Albaniji, i na Kosovu lokalno albansko stanovništvo, koje čini preko osamdeset procenata od, kako se procenjuje, dva miliona žitelja pokrajine, svoj nacionalni identitet smatra važnijim od verskog.

Delimično i zbog toga su neki od osvetničkih napada, koje su militantni Albanci sa Kosova po povratku u pokrajinu usmeravali ka pripadnicima drugih nacionalnosti, bili upereni prema braći po veri, uključujući Bošnjake i Rome.

Uzimajući u obzir snažan osećaj nacionalnog identiteta i položaja žrtve srpskih vlasti, Albanci sa Kosova kao svoj glavni zahtev i dalje ističu nezavisnost od ostatka Jugoslavije. Da je taj zahtev i dalje aktuelan, potvrđuju i rezultati kosovskih izbora, održanih u novembru 2001. godine.

Albanci sa Kosova, za razliku od sunarodnika iz Albanije, gde postoji značajna hrišćanska zajednica, uglavnom su muslimani. Samo 5 odsto njih su katolici.

Međutim, činjenica da muslimani čine ogromnu većinu, nije od Albanaca sa Kosova načinila prilježne vernike. Islamski ekstremizam skoro da ne postoji. Osim u retkim i izuzetnim slučajevima, albanski gerilci na Kosovu nisu dozvoljavali da im se tokom sukoba sa Srbijom pridruže i borci nealbanske nacionalnosti.

Međunarodni zvaničnici na Kosovu odbacuju tvrdnje zvaničnog Beograda da na tom području postoje kampovi za obuku islamskih terorista.

Druga muslimanska zajednica po veličini u Jugoslaviji živi u Sandžaku, koji se delimično nalazi u Srbiji, a delom u Crnoj Gori.

Srbija/Crna Gora

Druga muslimanska zajednica po veličini u Jugoslaviji živi u Sandžaku, koji se delom nalazi u Srbiji, a delom u Crnoj Gori.

U Sandžaku živi oko dve stotine hiljada muslimana, koji govore srpsko-hrvatski. Obzirom da se ta oblast graniči sa Bosnom i Hercegovinom, brojni muslimani održavaju bliske veze sa Bošnjacima sa druge strane granice.

Tokom ratova devedesetih godina prošlog veka, muslimani u srpskom delu Sandžaka našli su se pod velikim pritiskom Beograda. Međutim, njihov položaj popravio se od odlaska Miloševića sa vlasti.

U Crnoj Gori muslimani čine dvadeset odsto od šest stotina pedeset hiljada stanovnika. Dve trećine muslimana su slovenskog porekla, a ostali su Albanci. Obe grupacije su relativno dobro uključene u crnogorsko društvo. Najveći broj njih podržava zalaganje za crnogorsku nezavisnost vladajuće koalicije Pobjeda je Crne Gore i njenog lidera i crnogorskog predsednika Mila Đukanovića. Međutim, muslimani iz Sandžaka sa nelagodom gledaju na mogućnost da novom granicom budu odvojeni od pripadnika iste vere u Srbiji.

Ostali deo Balkana i bivše Jugoslavije

U Hrvatskoj, Grčkoj, Rumuniji i Sloveniji muslimansko stanovništvo čini manje od jednog procenta. U te podatke nije uključen broj stranih državljana ove vere, koji živi u tim zemljama.

U Grčkoj na primer radi oko pola miliona stranaca, mahom iz Albanije i mahom muslimana. Neki od njih prihvatili su pravoslavne običaje kako bi lakše dobili dozvolu za rad u Grčkoj.

Suprotno tome, muslimani čine ogromnu većinu od šest miliona stanovnika evropskog dela Turske, poznatog i pod imenom Trakija. Izgledom i ponašanjem oni odražavaju snažnu građansku tradiciju, koja je u Turskoj uspostavljena po okončanju Prvog svetskog rata i proglašenja republike.

© BBC World Service
Bush House, Strand, London WC2B 4PH, UK.

http://www.bbc.co.uk/serbian/balkans_muslims_serbian/index.shtml